

Є. В. Опря <https://orcid.org/0000-0001-5232-1891>
П. П. Єрмуракі <https://orcid.org/0000-0003-1757-6826>
Т. М. Чернова <https://orcid.org/0000-0002-2746-5321>
П. І. Горячев <https://orcid.org/0000-0002-3939-5885>
К. К. Белогрудова <https://orcid.org/0009-0002-3128-2189>
О. Ю. Донець

ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 378.018.43: 611/612

Є. В. Опря, П. П. Єрмуракі, Т. М. Чернова, П. І. Горячев, К. К. Белогрудова, О. Ю. Донець
Запобігання конфліктам та їх вирішення на заняттях у медичному університеті

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

Ця стаття присвячена проблематиці конфліктології. Автори розглядають деякі причини конфліктів, що виникають у практичному університетському викладанні. Автори наголошують на необхідності використання сучасних освітніх технологій у вищій школі з метою забезпечення максимальної участі студентів у практичних заняттях та створення умов для їхньої професійної підготовки та набуття певних професійних компетенцій. Доведено необхідність використання методів і прийомів, що передбачають живе спілкування (типу «викладач-здобувач» і «здобувач-здобувач»). Підтверджено ефективність адаптації здобувача вищої освіти (ЗВО) до навчання у медичному вищому навчальному закладі (ВНЗ), яка використовується для підвищення мотивації в освітньому процесі з навчальних дисциплін і сприяє стабілізації та усуненню різноманітних конфліктних ситуацій у вищій школі. Визначено методи вирішення конфліктних ситуацій, що виникають в освітньому процесі у ВНЗ, та регуляції продуктивної співпраці здобувачів з метою конструктивного вирішення конфліктів.

Ключові слова: біологія поведінки людини, конфліктологія, медичний університет.

UDC 378.018.43: 611/612

Ye. V. Oprya, P. P. Yermuraki, T. M. Chernova, P. I. Goryachev, K. K. Bielohrudova, O. Yu. Donets
PREVENTION AND RESOLUTION OF CONFLICTS AT MEDICAL UNIVERSITY CLASSES

Odesa National Medical University, Odesa, Ukraine

This article is devoted to the problems of conflict studies. The authors consider some causes of conflicts arising in practical university teaching. The authors emphasize the need to use modern educational technologies in higher education in order to ensure maximum participation of students in practical classes and create conditions for their professional training and acquisition of certain professional competencies. The necessity of using methods and techniques involving live communication (such as “teacher-learner” and “learner-learner”) has been proved. The effectiveness of the adaptation of a university student to study at a medical higher education institution has been confirmed, which is used to increase motivation in the educational process in academic disciplines and contributes to the stabilization and elimination of various conflict situations in higher education. The methods of solving conflict situations arising in the educational process in higher education institutions and the regulation of productive cooperation of students for constructive conflict resolution are determined.

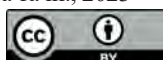
Key words: biology of human behavior, conflict studies, medical university.

Вступ. Актуальність даного дослідження визначається тим, що сучасна людина під контролем передових технологічних пристроїв виявляється безсилою у разі зіткнення з реаліями життя, що створює проблему конструктивного вирішення конфліктів.

Стрес вражає людей різного віку, особливо молодь, яка є найважливішою частиною суспільства. Коли нові здобувачі вищої освіти (ЗВО) вступають до університету, вони вперше стикаються з проблемою адаптації до студентського середовища. Потужний потік інформації, високі вимоги та складні стосунки з однолітками

створюють практичне підґрунтя для занурення здобувачів у депресію, страх та психотичні стани. Постійне порівняння своїх особистісних якостей і професійних компетенцій (відсутність чіткого розуміння своєї ролі і позиції в дослідницькому процесі, складність поставлених завдань) змушує ЗВО перенапружуватися (необхідність одночасного виконання різних завдань, не пов'язаних між собою і однаково складних), а прагнення довести свою перевагу над іншими часто призводить до стресу [1].

Для більшості ЗВО стрес був причиною конфліктних ситуацій, які потребували конструктивного вирішення. У дослідженнях з конфліктології під терміном «конфлікт» розуміють «особливий аспект взаємодії, в якому виявляються і реалізуються людські проти-

річчя» [2] і вивчають зміст, стадії, фази та функції конфліктів, форми та методи вирішення конфліктних ситуацій, учасників та їхні мотиви. У педагогічній психології «конфлікт» – це «явище, що підлягає спеціальним механізмам, які підривають і перешкоджають або усувають реалізацію виховних впливів» [2]. Сьогодні конфлікт – це не тільки «найгостріший спосіб розв’язання серйозних протиріч, що виникають у процесі взаємодії сторін» [3], а й «спосіб усвідомлення і збереження протиріч, психологічний механізм, необхідний для змін у будь-якій діяльності, в тому числі й розвитку», «психологічний механізм, необхідний для змін в інтелектуальній системі та освітніх установах (дитячих садках, школах, ВНЗ, закладах підвищення кваліфікації (перепідготовки))». Він також визначається як «спеціальний інструмент, що використовується для створення необхідних умов для саморозвитку людини, коли вона залучена до системи освіти (наприклад, дитячі садки, школи, університети, системи підвищення кваліфікації (перепідготовки))». Наведені визначення показують, що конфлікт стає атрибутом навчального процесу, в якому відбувається формування культурних форм діяльності, процесів мислення і спілкування [4]. Конфлікти можуть виникати як по горизонталі (всередині академічних груп), так і по вертикалі (між викладачами та ЗВО), викликати негативні емоції у суб’єктів (образу, гнів, ревності, ненависть тощо), сприяти виникненню відчуження, конфліктності та ворожості, породжувати нові конфлікти. Насправді існує низка об’єктивних чинників, які сприяють виникненню конфліктних ситуацій, що виходять за межі компетенції викладачів, вирішення яких залежить від соціальних і технічних служб вищого навчального закладу. До суб’єктивних чинників належать насамперед труднощі адаптації до швидкого та інтенсивного темпу навчальної діяльності, проблеми комунікації з викладачами, одногрупниками та іншими студентами, неправильно сформовані мотиваційні системи та розчарування у професійному виборі. Кожен із цих факторів є багатовимірним, не є однозначним і по-різному сприймається та оцінюється ЗВО та викладачами відповідно до їхніх особистісних та індивідуальних особливостей.

У науковій літературі виділяють такі джерела конфліктів між викладачами та студентами: відмінності в цінностях, грубість у спілкуванні, відмінності у взаємних очікуваннях, рівень компетентності викладачів вищої школи та успішність першокурсників (вчорашніх учнів загальноосвітньої школи). Нами на кафедрі у викладанні дисципліни застосовувалась методика, що передбачала контроль рівня знань ЗВО на кожному занятті. Це призводило до раптового відчуття невідповідності та ревностів щодо оцінок, які є цілком природною частиною навчального процесу [5]. До конфліктних ситуацій також можна віднести такі, що пов’язані з науково-дослідницькою діяльністю ЗВО (написання та публікація студентами наукових робіт), яка має принципове значення, особливо для «лікарів-дослідників».

Професіоналізм викладачів вищої школи вимагає від них здатності до запобігання конфліктам, що можуть виникати під час навчального процесу, або їх розв’язання. Це є однією з найважливіших характеристик психологічного професіоналізму педагогів

і входить до складу їхніх загальних комунікативних навичок. Володіючи здатністю утримувати виникаючі протиріччя у формі продуктивного конфлікту та сприяти його вирішенню, викладачі можуть і повинні не тільки розпізнавати ознаки конфліктної ситуації, але й сприяти її розв’язанню.

Метою цього дослідження було визначення шляхів вирішення конфліктних ситуацій, що виникали у процесі вивчення на кафедрі психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії вибіркової дисципліни «Біологія поведінки людини» ЗВО 1 курсу Одеського національного медичного університету (ОНМедУ), та способів регуляції продуктивної конфліктної поведінки серед них. Завдання дослідження – визначити вихідні теоретичні передумови організації дослідження, виявити характерні причини виникнення конфліктних ситуацій у процесі вивчення «Біології поведінки людини» серед ЗВО ОНМедУ, визначити часову природу типів міжособистісних конфліктів «викладач-здобувач» та «здобувач-здобувач», визначити типи поведінки між суб’єктами конфлікту та довести необхідність використання освітніх технологій для вирішення проблем, що виникали під час навчального процесу.

Дослідження базується на даних констатувального експерименту, проведеного на кафедрі психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії Одеського національного медичного університету шляхом анкетування серед ЗВО. Нами було розроблено анкету для ЗВО-медиків. В опитуванні взяли участь 69 ЗВО 1 курсу медичних факультетів № 1 та № 2 ОНМедУ (72,5% дівчат, 27,5% хлопців). Опитування проводилося за допомогою Google-форми. ЗВО було запропоновано заповнити анкету, що містила 20 запитань.

Аналіз відповідей ЗВО на запитання анкети показав, що більшість із них (94,2%) вважають, що знання біології поведінки людини є дуже важливими. 60,9 % студентів зазначили, що їхні позитивні емоції зросли з моменту вступу до медичного університету, 21,7 % – що негативні емоції зросли, тоді як 17,4 % студентів вважають, що в емоційному плані нічого не змінилося.

Рис. 1. Аналіз емоційного стану ЗВО після вступу до медичного ВНЗ

Водночас 81,2% студентів зазначили, що їхній режим дня та повсякденне життя змінилося відтоді, як вони вступили до медичного ВНЗ, тоді як 18,8% вважають, що воно не змінилося (рис. 2).

Цікавим є те, що 88,4% повідомили, що сплять значно менше, ніж зазвичай (рис. 3). Ймовірно, недосипання вночі можна трактувати як одну з причин виникнення конфлікту, оскільки воно сприяє підвищенню дратівливості та нетерпимості.

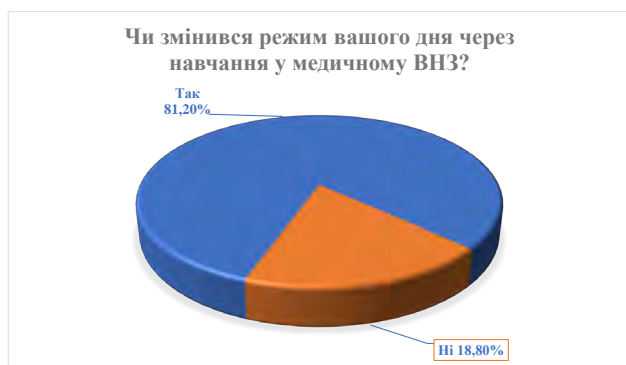

Рис. 2. Аналіз змін режиму дня ЗВО після вступу до медичного ВНЗ

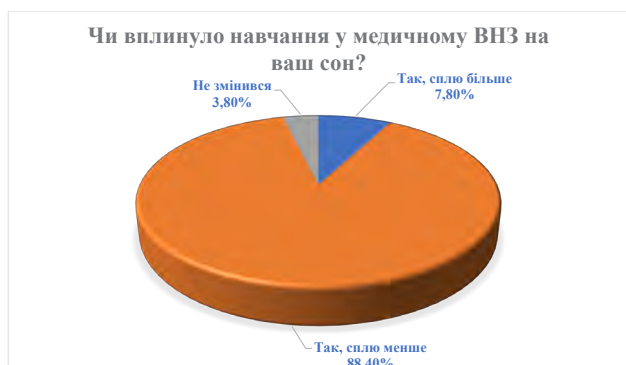

Рис. 3. Аналіз суб'єктивних змін тривалості сну ЗВО після вступу до медичного ВНЗ

71% серед опитаних надають перевагу самостійному навчанню вночі, 59,4% використовують підручники, 79,7% – конспекти, 13% – конспекти лекцій, 2,9% – відео в Інтернеті, 2,9% – навчальні відео та 1,4% – підручники, конспекти та конспекти лекцій. При цьому 68,1% із них зазначили, що неможливо підготуватися до практичних занять лише за допомогою якісного конспекту лекцій.

Результати відповідей ЗВО на запитання анкети свідчать, що більшість (94,2%) почуваються комфортно в групах, заперечують наявність конфліктних ситуацій з групами здобувачів (91,3%) та викладачами (97,1%), а 85,5% акцентують увагу на важливості саме об'єктивності оцінювання роботи викладачів на I курсі. ЗВО готові ділитися своїми переживаннями з рідними: 94,2% з них регулярно розповідають друзям і родичам про свої успіхи та невдачі у вивченні дисципліни «Біологія поведінки людини». На жаль, 42% студентів вважають, що знання з цієї дисципліни наразі не сприяють формуванню у них майбутнього медичного мислення.

ЗВО також було запропоновано перерахувати недоліки в роботі кафедри, пов'язані з навчальним процесом. Майже всі респонденти назвали важливими недоліками відносно нестачу наочних навчальних

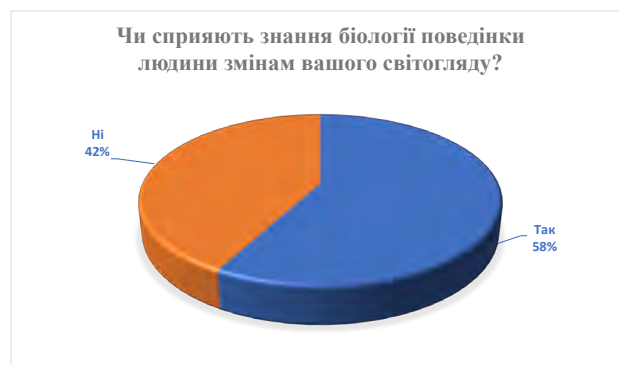

Рис. 4. Аналіз суб'єктивних змін світогляду ЗВО після отримання знань з біології поведінки людини

матеріалів. Ці факти визнаються й іншими причинами міжособистісних конфліктів.

Аналіз даних анкетування виявив таке:

1) серед причин, що сприяють виникненню міжособистісних конфліктів, були відзначені такі основні: невідповідності між навчальним процесом та навчальною ситуацією (100%), особистісна ідентичність студентів в академічній групі (59,4%), ставлення ЗВО до ситуації (44,9%), психологічні особливості взаємовідносин (15,9%);

2) часовий характер типів міжособистісних конфліктів «викладач-здобувач» та «здобувач-здобувач»: короточасні (через взаємні непорозуміння або помилки, які одразу ж розпізнаються (82,6%), та довготривалі (через взаємні непорозуміння або помилки, які були розпінані протягом певного часу (15,9%).

Отримані результати також свідчать про те, що у викладанні такої вибіркової дисципліни, як «Біологія поведінки людини», більше уваги слід приділяти інформації, яка безпосередньо пов'язана з формуванням здорових звичок та здорового способу життя, а також структурувати загальні принципи патернів поведінки, що призводять до формування тих чи інших патологічних звичок та відповідних соматичних та психічних розладів. Акцент саме на цих питаннях допоможе почати формувати клінічне медичне мислення з I курсу навчання в ЗВО.

Освітній процес у вищій школі передбачає взаємозв'язок між продуктивними методиками викладання та активною науково-дослідницькою діяльністю викладацького складу. Іншими словами, саме професійні, метапредметні та дидактичні навички викладацького складу насамперед гарантують ефективність навчального процесу [6]. Коли йдеться про ефективність викладання в університетах, дослідники звертають особливу увагу на якість результатів. Найважливішим критерієм оцінки є рівень набутої кваліфікації відповідно до майбутньої професійної діяльності. Складність навчального процесу визначається також залежністю молоді від сучасних технологічних пристроїв (мобільних телефонів, смартфонів, планшетів і ноутбуків). Професіоналізм викладачів визначається головним чином їхнім умінням доступно викладати великий і дуже складний матеріал, комунікативними навичками і знанням психологічних при-

йомів, пов'язаних з такими ключовими поняттями, як взаємодія на лекціях і практичних заняттях. Крім того, має бути любов до дисципліни, яку викладає, і до ЗВО, бажання зацікавити ЗВО і «навчити вчитися».

У сучасному освітньому процесі ЗВО багато чого залежить від викладача, який вирішує, що і як вони повинні вивчати (тобто цілі, зміст і результати навчання). Однак, на нашу думку, більшість молоді мають сильне прагнення до автономії та самоспрямування, а тому повинні відігравати відповідну роль у встановленні параметрів навчання [7].

Хоча важко переоцінити роль, яку відіграє особистість викладача в університетському освітньому процесі, ми вважаємо, що слід говорити не лише про потенціал викладачів університету, але й про потенціал ЗВО, які там навчаються. Це означає, що потрібно говорити про потребу в більш продуктивних методах і прийомах, що вимагають живого спілкування. У цьому контексті викладачі намагалися виявити потенційних лідерів у групі, щоб створити невеликі підгрупи, які могли б успішно засвоювати матеріал (один з аспектів адаптації ЗВО до навчання у медичному ВНЗ всередині групи). Наступний етап – вибір лідером помічника для своєї групи, щоб продовжити вивчення складного матеріалу. Третій етап – обмін досвідом у малих підгрупах, пов'язаний з виділенням відповідного навчального часу для підготовки до уроку та посиленням позитивної мотивації у вивченні біології поведінки людини. На всіх етапах педагогам необхідно уважно слухати й чути своїх учнів, проявляти терпіння і довіру. Принципи, якими повинен користуватися викладач у цій ситуації, можна узагальнити таким чином: «Я не проти вас, я за вас». Цей стиль має свої правила поведінки, за допомогою яких конфліктні ситуації вирішуються найкращим чином. А саме: необхідність вирішити конфліктну ситуацію якомога швидше; необхідність бути уважним слухачем, не перебиваючи ЗВО і даючи йому висловитися до кінця; з іншого боку, бажаність бути відвертим у своїй зацікавленості в успіху ЗВО; спільний пошук якомога більшої кількості різних способів вирішення конфліктної ситуації та вибір одного або декількох найкращих вдалих варіантів і на основі цих варіантів фор-

мулювання найкращого, на думку викладача, рішення.

Дослідження дозволило виявити причини виникнення конфліктів у вищій школі, учасників конфліктних ситуацій, їхні реальні потреби та проблеми, способи вирішення конфліктних ситуацій та шляхи подолання конфліктів.

Під час дослідження було визначено ефективні методи вирішення конфліктів (наприклад, уникнення конфліктної взаємодії, спільне вирішення проблеми, компроміс, звернення до третіх осіб), створено карти конфліктів, окреслено стратегічні комбінації, визначено етапи вирішення конфлікту та розроблено методи подолання конфлікту.

Вжито заходів щодо трансформації деструктивних конфліктів (що призводять до зниження продуктивності та подальшого руйнування організації) у конструктивні (допомагають системі краще адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та підвищити продуктивність).

Впровадження адаптаційних заходів на заняттях з прикладної біології поведінки людини є дуже ефективним, оскільки мотивує ЗВО до вивчення предмета. Основним куратором (викладачем) у групі здобувачів є викладач, від професіоналізму та особистих якостей якого залежить успішний та ефективний результат адаптаційної практики. Взаємна підтримка і керівництво в навчальній групі ЗВО дозволяє успішно збалансувати конфліктні ситуації, використовуючи методики, які дозволяють ЗВО спрямовувати свої зусилля та емоції у творче річизце. Майстерність викладача полягає також у вмінні запропонувати учасникам навчального процесу попрацювати над різними науковими проблемами в підгрупах, щоб об'єднати їх навколо спільної ідеї. Практика дослідження наукових проблем може бути ефективною під час групових практичних занять, засідань наукового гуртка або під час підготовки усних виступів на наукових конференціях. На всіх етапах важливо, щоб викладач звертав увагу на емоційну атмосферу ЗВО і вмело втручався в дискусії з метою стабілізації стосунків у групі.

Запропонований підхід може бути поширений та використаний для викладання різних університетських дисциплін у ВНЗ, що вбачається доволі перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
2. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
3. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант) : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2004. 198 с.
4. Olweus D. School bullying: development and some important challenges. *Annu Rev Clin Psychol.* 2013. V. 9. P. 751-780.
5. Балл Г. О. Успішність обдарованої людини у контексті її взаємодії із соціокультурним середовищем. *Психологія особистості.* 2016. Т. 1. № 7. С. 5–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2016_1_3
6. Hughes J, Morrison L, Dobos L. Re-Making Teacher Professional Development. *Stud Health Technol Inform.* 2018. V. 256. P. 602-608.
7. Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти : практичний посібник / М.П. Вовк, Н.О. Філіпчук, Ю.В. Грищенко, С.О. Соломаха, Л.Ю. Султанова. Київ, 2019. 348 с.

Надійшла до редакції 06.11.2023 р.

Прийнята до друку 20.12.2023 р.

Електронна адреса для листування yoprya@yahoo.com